

BEZGEK

Yabancılar Türkçe Öğretimi Dergisi
Journal of Teaching Turkish Language to
Foreigners

Araştırma Makalesi

Cilt 2 (2023) Sayı 1 45-56

Çaştanî Bey Hikâyesi'nde Kültürel Değerler

Cultural Values in the Story of Çaştanî Bey

Ebru Özdoğan¹

Özdoğan, E. (2023). Çaştanî Bey Hikâyesi'nde kültürel değerler. *Bezgek Yabancılar Türkçe Öğretimi Dergisi*, 2(1), 45-56. <http://dx.doi.org/10.56987/bezgek.14>

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 12.02.2023
Kabul Tarihi: 17.02.2023
Yayın Tarihi: 15.03.2023

Anahtar Sözcükler

Kültürel değer
Eski Uygur
Çaştanî Bey Hikâyesi

Article Info

Received: 12.02.2023
Accepted: 17.02.2023
Published: 15.03.2023

Keywords

Cultural value
Old Uyghur
The story of Çaştanî Bey

Öz

Değer kavramı toplumun yüzyıllar içinde yarattığı ve bir sonraki nesle aktardığı davranış şekilleri olarak geçmektedir. Saygı, sevgi, merhamet, cesaret, vatanseverlik, aile birliği vb. değerler bireyleri toplum içerisinde farklı bir noktaya taşıyan ve bununla birlikte bireyleri gelecek nesillere örnek model olabilecek davranış şekilleri olarak tanımlanmaktadır. Kültürel değerleri edebiyat, sanat, siyaset, eğitim ve toplum gibi birçok alanda görülebilmektedir. Kültürel değerler açısından edebî eserler her kuşağa hitap etmesinden ve topluma katkı sağlamasından dolayı büyük bir öneme sahiptir. Eski Uygur Dönemi'nde yazılmış olan Çaştanî Bey Hikâyesi'ni bu bağlamda değerlendirildiğinde içerisinde birçok değeri barındırmaktadır. Çaştanî Bey Hikâyesi, Budist hikâyelerden biri olmakla birlikte Daşakarmapathâvadânamâla'da dokuzuncu günahın anlatıldığı bölüm içerisinde bulunan avadana türünde bir metindir. Ana kahraman Çaştanî Bey, ülkesini kötü ruhlardan korumaya çalışarak bir mücadeleye girer ve sonunda Budalık mertebesine ulaşır. Bu hikâyede bulunan değer kavramı tez çalışmaları, kitaplar, makaleler vb. birçok alanda işlenmiş ve farklı yönleri gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada MEB kitaplarında yer alan ana / kök değerler sınıflandırılmasından hareket edilerek cesaret, vatanseverlik, merhamet, cömertlik, aile birliği, sevgi, sadakat, dinî değerler, yücelik, iyilik, cömertlik ve dayanışma olmak üzere birçok değer açısından eser incelenmiş ve bu değerlerin eserin üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Abstract

Value is defined as the behaviors created by society over the centuries and passed on to the next generations. Values such as respect, love, compassion, courage, patriotism, and family unity are defined as behaviors that carry individuals to a different point in society and that can be a model for future generations. Cultural values can be seen in many fields, such as literature, art, politics, education, and society. In terms of cultural values, literary works have great importance because they appeal to every generation and contribute to society. The Story of Çaştanî Bey, which was written in the Old Uyghur Period, has numerous examples of values when examined in this context. The story, being one of the Buddhist stories, is an avadana type text in the chapter in which the ninth sin is told in Daşakarmapathâvadânamâla. The main hero, Çaştanî Bey, struggles to protect his country from evil spirits and eventually reaches the rank of Buddha. The concept of value in this story has been discussed in many studies, such as theses, books, and articles, and its different aspects have been demonstrated. This study examines the work in terms of values such as courage, patriotism, compassion, generosity, family unity, love, loyalty, religious values, sublimity, goodness, generosity, and solidarity, based on the classification of main / root values in the books of the Ministry of National Education and discusses the effect of these values on the work.

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye. ebru.ozdogan@comu.edu.tr

Giriş

Değer, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak ifade edilen değer kavramı, toplumu oluşturan bireylerin bir arada yaşamasını sağlayan, kişiler arası ilişkilerde köprü vazifesi üstlenerek geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağ kuran, düzenleyici unsurlar olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2005, s. 607).

Kültürel değerler bir toplumun içerisinde var olan ve o toplumun gelişim süreçlerinde yer bularak sağlam bir temele oturan olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir toplumu değerleriyle birlikte tanımlamak ve o toplum içerisindeki bireyleri bu değerlere göre vasıflandırmaktayız. “Değer” olarak tanımlayabileceğimiz bu davranış modelleri toplumun yüzyıllar içinde yarattığı ve bir sonraki nesle çeşitli vasıtalarla aktardığı ideal davranıştır (Demir, 2016, s. 2029).

Değerler, bireyin hem kendi iç yaşantısına hem de çevreyle olan ilişkisine düzen getirmekte; düzen de beraberinde mutluluğu ve huzuru getirmektedir (Şahin, 2018, s. 25). Toplum içerisinde yer bulan değerlerin edebiyat, sanat, siyaset, eğitim ve toplum birçok alana yansımalarıyla birlikte gelecek nesillere aktarılması da mümkün olmaktadır. Ailedeki eğitimle birlikte başlayan bu süreç bireyin toplum içerisinde kendini ifade etmeye başladığı ortamlarda daha fazla karşımıza çıkmaktadır. Kültürel değerler bu açıdan bakıldığında toplum içerisindeki kişinin karakterinin oluşumunda önemli roller oynayacaktır. Küçük yaşlardan itibaren içselleştirilen ve davranış haline dönüşen değerler; kişileri olgunlaştırır ve toplumda örnek gösterilen bireyler hâline gelmelerini sağlar (Şahin, 2018, s. 32).

Değer ve eğitim kavramları, birbirini destekleyen ve sistematik olarak bireye öğretilmesi gereken birbirinden ayrı düşünülmemeyen kavramlardır. Eğitimin kültürel değerlerin aktarımındaki görevi büyüktür ve bununla birlikte eğitimcilerin bu aktarımı iletmedeki rolü de önemlidir. Ayrıca kültürün aktarımı sadece eğitimcilerden değil üretimiyle toplumsal yapıya yön veren tüm bilim insanları ve sanatçıların sorumluluğu dâhilinde olan bu soruya verilecek yanıt, hedeflenen yeni neslin özelliklerini içerecektir (Demir, 2016, s. 2030).

Değerlerin kültürle bağlantısı cinsiyete ve yaşa göre değişmektedir. Kadın ve erkek olarak her toplumda bu iki grup kendine mahsus değerleri, davranış tarzları, kısacası toplumun bütünü içinde birbirlerinden farklı kültürleri bulunan birer alt-grup teşkil eder. Yaş faktörü ise, farklı yaş grupları arasındaki nesiller-arası anlaşmazlık olarak bilinen bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır (Güngör, 1998, s. 81-83).

Değerler birbirinden farklı kavramların altında şekillenerek duygu ve düşünce yapısına göre adlandırılabilir. Aralarındaki bağlantı buldukları durumlara göre farklılık gösterse de onları keskin çizgilerle ayırmamız mümkün değildir. Çünkü toplumun ve bireyin kimlik kazanmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlerin sınıflandırılması ile ilgili farklı çalışmalar bulunmaktadır. En çok kabul gören sınıflama Spranger (1928) tarafından yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda “Study of Values” adlı çalışma ile Allaport, Verno, Lindzey tarafından yapılan sınıflandırmalar ölçeğe dönüştürülmüştür (Şen, 2007, s. 10).

Türklerin uzun yıllar boyunca farklı kültürel etkileşimlerde bulunmasına ve farklı coğrafyalarda yurt edinmesine rağmen kendi kültürel değerlerini korumayı başardıklarını ve gelecek nesillere aktardıklarını görmekteyiz. Türklerin yazmış olduğu birçok eser yol gösterici olmuştur. Karahanlı döneminden örnek verecek olursak; Kaşgarlı Mahmud, Divanu Lügati't Türk adlı eseriyle Türk toplumu ve kültürü hakkında değerli bilgiler vermiş, Yusuf Has Hacıp de günümüze ışık tutacak, adeta bir siyasetname ve değer kitabı olan Kutadgu Bilig'i yazmış, Edip Ahmet Yükneki, Yunus Emre gibi şairler de çok kıymetli eser vermişlerdir (Çeçen, 2017, s. 23).

Edebî eserlerin değerlerin aktarımında ve kalıcı hâle getirilmesinde önemi büyüktür. Değerler eğitiminde kullanılacak eserin seçimi kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Dili öğrenen kişinin, öğrendiği dili sevmesi için, sunulan metinlerin gerek konu olarak gerekse edebî zevk ve yetkinlik olarak öğrenciye hitap etmesi gerekmektedir (Şahin, 2018, s. 44). Hikâyelerde yer alan kahramanlar, yaşayışları ve davranışları ile yaşadıkları toplumda örnek insanlar olarak toplumun diğer bireylerine yarar sağlayacak özverili davranışları ile o toplumun değerlerini ifade ederler (Deveci vd., 2013, s. 295).

Değerler eğitiminin gerçekleştirilmesi için birçok yaklaşımdan söz edilebilir: Değerleri telkin etme, anlaşma; değerleri belirginleştirme, açıklama; değer analizi; ahlaki muhakeme; karakter eğitimi; değerler eğitiminde gizil güç: örtük öğrenme; vatandaşlık eğitimi; eylem ve gözlem yoluyla öğrenme (Şahin, 2017, s. 65).

Yöntem

Çaştanî Bey Hikâyesi'nde yer alan kültürel değerleri tespit etmek amacıyla tarama modelinde yapılan bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak nitel araştırma tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 45).

Araştırmanın Veri Kaynağı

Eski Uygur Türkçesi Dönemi'ne ait eserlerdeki kültürel değerleri tespit edebilmek için o dönemde yazılmış olan Çaştanî Bey Hikâyesi adlı eser incelenmiştir.

Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesinden faydalanılmıştır. Eski Uygur Türkçesi Dönemi'ne ait olan Çaştanî Bey Hikâyesi'ndeki kültürel değerler dönemin zihniyetini yansıması bakımından değerlendirilmiştir.

Kültürel değerlerin belirlenmesinde kılavuz olarak MEB tarafından hazırlanan öğretim programları (Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar; Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi 9, 10, 11, 12. sınıflar) yer alan adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik kök değer olarak yer almaktadır (MEB, 2018, s. 6; Şahin, 2019, s. 131). Bu kök değerler referans alınarak eser içerisindeki değerler ortaya çıkarılmıştır. Araştırmada verilerin değerlendirilmesinde nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır.

Çaştanî Bey Hikâyesi

Kültürel değerler açısından inceleyeceğim Çaştanî Bey Hikâyesi, yazılı eserlerdeki kültürel değerlerin gösterilmesi bakımından güzel bir örnektir.

Eser, Eski Uygur Türkçesi Dönemi'ne aittir. Bu dönemde kullandıkları alfabe Uygur Alfabesi'dir. Her din, her inanış kendi öğretileriyle birlikte kendi yazısını / alfabesini de hedef kitlesine taşır. Kabul edilen dinin öğretilerini öğrenmek ve davranışa dönüştürmek isteyenler onun alfabesini de öğrenmek zorunda kalırlar. Türk boy ve toplulukları da kabul ettikleri dinlerin etkisiyle Soğd Alfabesi'nden hareketle Uygur Alfabesi'ni geliştirip kullanmışlardır (Alyılmaz, 2019, s. 20)

Eski Uygurlar Budizm'in esaslarını ve Buda'nın öğretilerini anlatan pek çok eseri Eski Uygur Türkçesine aktarmıştır. Eski Uygur Türkçesine aktarılan pek çok eser genel olarak Budist çevreye ait Uygur eserleri, Manihaist çevreye ait Uygur eserleri, Hristiyan çevreye ait Uygur eserleri, İslamî çevreye

ait Uygur eserleri, din dışı konuları içeren Uygur eserleri şeklinde sınıflandırılmıştır (Alyılmaz, 2015, s. 203-216; Ercilasun, 2015, s. 226-262).

Budizm ile birlikte Budist Uygur külliyyatının temeli oluşmuştur. Bu külliyyat içerisinde Çince, Tibetçe, Toharca ve Sanskritçeden yapılan çeviri eserler önemli yer tutmaktadır. Budist Uygurlar, Budist edebiyata ait önemli eserleri dillerine çevirmişlerdir (Ölmez, 1997 s. 240).

Bu eserler içerisinde hikâye karakteri taşıyan en fazla eser bulunduran külliyyat ise Uigurica'dır. Külliyyatta yer alan hikâyeler Çaçtanî Bey Hikâyesi (1945) ve Uygurca Üç Hikâye (Maymunlar Beyi Hikâyesi, Padmavati Kızın Hikâyesi, Dantali Bey) (1976) olmak üzere iki kitap hâlinde yayımlanmıştır (Kaya, 2002, s. 1).

Çaçtanî Bey Hikâyesi de bu avadana edebiyatının ilk örneklerindedir. Daśakarmapathaavadānamālā (DKPAM) isimli esere ait olan bu avadana, eserin övke üz buz köñül (Skr. vyāpā) "Öfkelenmek" bölümüne yani dokuzuncu günaha ait bir avadana'dır (Elmalı, 2019, s. 1-2).

Müller'in başlattığı araştırmaları devam ettiren Gabain, Uigurica IV'te bir dizi belge yayımlamıştır. Bu belgelerin DKPAM'nin Uygur versiyonu olduğu yine bu çalışmada kesin olarak tespit edilmiştir. Çaçtanî Bey Hikâyesi bu belgeler içerisinde ilk ele alınan ve bütün bir hikâye olarak neşredilen avadana'dır (Elmalı, 2013, s. 48).

Çaçtanî Bey Hikâyesi üzerine çeşitli incelemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki F. W. K Müller ve A. von Gabain'e aittir. Müller'in ölümünden sonra, A. von Gabain bu hikâyeyi Uigurica IV'te yayımlamıştır. S. Himran çalışmayı Türkçeye çevirmiştir (Atsız, 2021, s. 111).

Çaçtanî Bey Hikâyesi ile ilgili farklı belgeler ortaya çıkmıştır. Bu belgelerle ilgili günümüzde yapılmış olan çalışmalardan biri, Wilkens'in yapmış olduğu katalog çalışmasıdır. Wilkens, DKPAM ve Uygurca jataka'lar üzerine yapmış olduğu bu katalog çalışmasında, Çaçtanî Bey Hikâyesi'ne ait belgeleri dokuzuncu günah içerisinde tanıtmıştır (Elmalı, 2013, s. 49).

Hikâye önce Sangadas adlı bir kişi tarafından Ugu-küşen dilinden Tohari diline, bu dilden de Şilazin adlı biri tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Hikâyede, Budizm inancıyla kaleme alınmış diğer Uygur hikâyelerinde olduğu gibi yer yer eksik satırlar bulunmaktadır. Toplam satır sayısı 318'dir (Kaya, 2002, s. 1).

Metnin konusunu Çaçtanî Bey adlı kahramanın ülkesini seven ve onlar için bütün zorluklarla, hastalıklarla ve şeytanlarla mücadele etmesi oluşturmaktadır. Bu mücadelesinde cömertliği, sabrı, vatanseverliği ile faziletli bir kişi olduğunu göstermektedir. Ve bu örnek davranışlarının neticesinde Budalık mertebesine ulaştığı görülmektedir.

Foto 1. Eski Uygur Türkçesiyle Çaçtanî Bey Masalı (Mert, 2014)

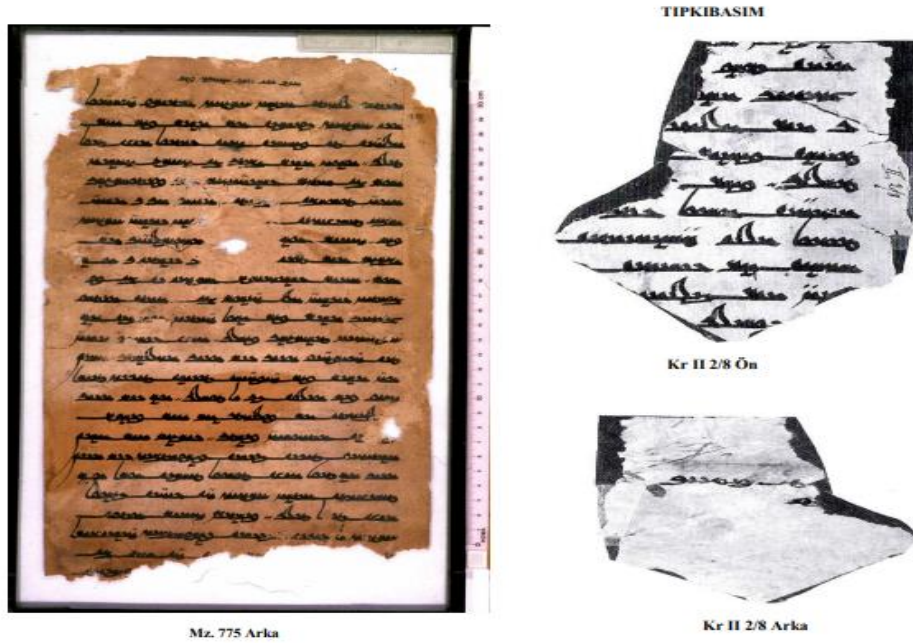
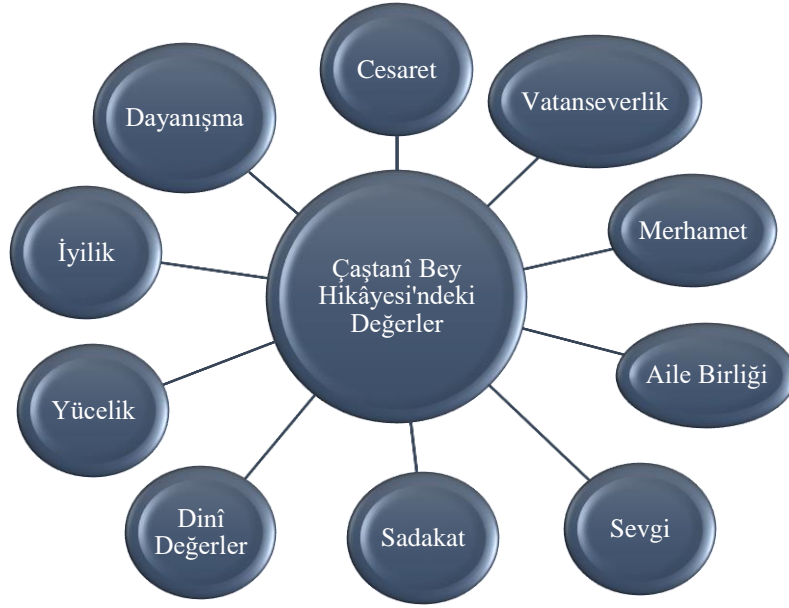

Foto 2-3. Eski Uygur Türkçesiyle Çaçtanî Bey Masalı (Mert, 2014)

Bulgular

Çaçtanî Bey Hikâyesi'ndeki Değerler

Çaçtanî Bey Hikâyesi, kültürel değerleri yansıtmaları bakımından önemli bir eserdir. Ana kahraman Çaçtanî Bey'in yaptıklarından hareketle birçok kültürel değer tespit edilmiştir. Cesaret, vatanseverlik, merhamet, aile birliği, sevgi, sadakat, dinî değerler, yücelik, iyilik ve dayanışma hikâyede yer alan değerler arasındadır. Bu değerler, Çaçtanî Bey'i Budalık mertebesine ulaştıran önemli unsurlar olmakla birlikte Çaçtanî Bey'in milletini korumak için gösterdiği üstün faziletli kişiliğinin yansımalarıdır.

Şekil 1. Çaştanî Bey Hikâyesi'nde Yer Alan Değerler

Cesaret

Çaştanî Bey Hikâyesi'nde cesaretle ilgili verilen değer, kahramanın kendisini korkusuzca ülkesindeki kişilere zulmeden şeytanların arasına korkusuzca girdiğini anlattığı alıntı aşağıda gösterilmiştir:

022 (14) sayu yorıyurlar erdi .. anı körüp ç(a)ştanı él-

023 (15) -ig beg yürekin katrunup tongalar begi teg

024 (16) kşatrik begler mangın mangılap korkınçsız

025 (17) ayınçsız köngülin ol yekler arasınıtı kirip bardı

“Bunları görünce Hükümdar Çaştanî, cesaretini toplayıp, kahramanlar beyi gibi Kşatriya kastına mensup birinin edasıyla adımını atıp, korkusuz bir yürekle bu şeytanların arasına girdi” (Mert, 2014, s. 51).

Vatanseverlik ve İyilik

Hikâyedeki vatanseverlik ve iyilikle ilgili olan değer, aşağıda Çaştanî Bey'in milletindeki herkesin huzuru için kendi canını hiçe sayarak düşman üzerine kılıcıyla yürümesi ve kendi acısını önemsemeyip başka canlıların yaşaması için yaptığı iyiliği anlattığı alıntıya yer verilmektedir:

033 (25) inçe tęp tédi .. ay yekler t(e)rkin manga söz

034 (26) -lengler mening balıkımtakı bodunug bukunug

035 (27) negülük ölürür sizler sizlerke bu balık-

036 (28) -ka kirgülük küç küsün kim bérdi .. bu

037 (29) mening y(i)ti kılıçımın körüngler .. etözün

038 (30) -üzlerni bıçıp öngi öngi kemişeyin balık-

“Hey şeytanlar, çabuk bana söyleyin! Benim şehrimdeki insanları nasıl öldürürsünüz. Size bu şehre girme cesaretini kim verdi? Benim bu keskin kılıcıma (bir) bakın. (Bununla) gövdelerinizi keserek parça parça edip bırakırım” (Mert, 2014, s. 52).

- 112 (05) éligler élig(i)ye .. ne y(a)rılıgıng erser ol
 113 (06) y(a)rılıgıngın bütürgeli anuk turur biz .. él-
 114 (07) -ig beg inçe tép tédi .. balık-
 115 (08) -ımdaki uluşumdaki adasın
 116 (09) körüp bu mening kılıçım sizlerning
 117 (10) kanıngızlarını içgeli tapım ol .. yekler inçe

“Ey hanlar hanı! Buyruğun ne ise onu yerine getirmeye hazırız.” Hükümdar şöyle dedi: “ülkemdeki musibeti gördükçe bu kılıcımla sizin kanınızı içmek istiyorum” (Mert,2014, s. 54).

- 307 (11) öz isig özin ıdalayu yaraş yarap
 308 (12) adınların em[ge]kin köt[ürü] k(e)n[tü] öz-
 309 (13) -ining emgekçe [emgenip] uz[un] turkaru
 310 (14) adın tınl(ı)glarıg edgükerü katıgl[ant]ı
 311 (15) tavrantı .. bu kutlug tınl(ı)g [nırvan] kapaging-

“Kendi tatlı canını feda edip, (kendisine) yakışanı yapıp, başkalarının derdine çare buldu. Kendi kendinin acısıymış gibi acı çekip, daima başka canlıları düzeltmek için gayret etti” (Mert, 2014, s. 59).

Merhamet

Merhametle ilgili değer, aşağıda Çıstanî Bey'den özür dileyen şeytanın onun merhametinden medet umduğu ve onlara iyi niyetinden faydalanmak istediklerini anlattığı bölümde yer almaktadır:

- 064 (19) beglerning kut t(e)ngrisi(y)e y(a)rılıkançuçı
 065 (20) köngül öritip köngülünğün süzgil birök
 066 (21) bizni ölürser s(e)n y(i)me neng sening
 067 (22) balıktaki ig toga kétgüsi yok .. amtı biz-
 068 (23) -ing isig özümüzke edgü köngül turgur-
 069 (24) up umug inag bolgıl .. élig beg inçe

“Ey insanların arslanı, hükümdarların asil Tanrısı! Merhamet edip, gönlünü arıt. Bizi öldürsen bile hiçbir şekilde şehrindeki hastalığın derdın gideceği yok. Şimdi bizim için iyi duygular besleyip, bize umut (verici) ol” (Mert, 2014, s. 52-53)

Sadakat

Sadakatla ilgili değer, halkın hükümdarları için gözlerini kırpmadan canlarını ona teslim ettiğini ve sadece hükümdara tabi olduğunu anlattığı bölümde yer almaktadır:

- 158 (02) erüş üküş tınl(ı)glarıg ölürür .. anın amtı
 159 (03) yal(a)nguklar élig(i)ye mening isig özümün

160 (04) sanga urunçak urur m(e)n .. m(e)n ol rakşaska

161 (05) sanl(ı)g m(e)n .. ol y(i)me rakşas edgü savlar söz-

“Ey insanların hükümdarı! Bunun için şimdi kendi canımı sana emanet ediyorum. Ben o şeytana tabiyim” (Mert, 2014, s. 55).

186 (04) tédi .. ulug élig amtı m(e)n sanga sanlıg

187 (05) erür m(e)n neteg y(a)rlıkasar anı bütürgeli

188 (06) anuk tutur m(e)n monta inaru ayı ırak

“Yüce hükümdar! Şimdi ben sana tabiyim. Her ne buyurursan onu yerine getirmeye hazırım” (Mert, 2014, s. 55).

Aile Birliği ve Sevgi

Aile birliği ve sevgiyle ilgili değer, aşağıda bir arada verilmiştir. Hikâyede Çaçtanî Bey’in eşi tarafından sevilmesi ve eşinin onunla ilgili sorunlarla ilgilenmesi hem aile birliğinin olduğunu hem de aralarında büyük bir sevginin anlatıldığı kısım şöyledir:

170 (14) ök öz körkin tegşürüp ç(a)ştanı élig-

171 (15) ning yég üstünki amrak katunıning

172 (16) körkin belgürtüp élig beg basasınta

173 (17) yoriyu oglagu ünin ünteyü élig beg-

174 (18) ke inçe tép tédi .. amrak begim méni o[run]

175 (19) -ta yatguru kodup kança bargalı sakınur

176 (20) siz .. azu y(i)me adın sever amrakingız bar

177 (21) erki anı üçün méni kodup barır siz .. t(e)rkin

178 (22) manga sözleng13 amrak begime .. birök söz-

179 (23) -lemeser siz14 muna isig özüm üzülge

180 (24) turur .. bo savag éřidip ç(a)ř[tañı élig beg]

Hükümdar Çaçtanî'nin güzide (ve) sevgili kraliçesinin suretine bürünüp Hükümdarın arkasından yürüyerek tatlı bir sesle seslenerek hükümdara şöyle dedi: “Sevgili hükümdarım! Beni evimizde, yatağımızda bırakıp nereye gitmeyi planlıyorsunuz? Herhalde başka bir sevgiliniz var ki onun için beni bırakıp gidiyorsunuz! Hemen bana söyleyiniz sevgili hükümdarım! Eğer söylemezseniz işte şimdi ölürüm (Mert, 2014, s. 55).

Dinî Değerler ve Yücelik

Dinî değer ve yücelikle ilgili değer aşağıda bir arada verilmiştir. Bu kısımda Çaçtanî Bey'in Bodhisattva soyundan ulu yüce bir kişiliğe sahip olabileceği ve üstün güçleriyle Tanrılara yaklaşabileceği belirtilmektedir:

284 (25) bo t(e)ngriler yoksuz emgenürler .. birök

285 (26) yağız yér arkasındaki toprakning p(a)rmanu

286 (27) kog kıçmuk sanı neçe erser .. yene y(i)me

- 287 (28) alku tınl(ı)glarınıñ sanı sakışı neçe tenglig
 288 (29) bol[sar ne]çe tenglig kalın küçlüg yavl(a)k
 289 (30) yek iç[gek] bolsarlar bodıs(a)t(a)v uğuşlug
 290 (31) élig begning 'eng mıntın etözinteki
 291 (32) bir evin tüsinge y(i)me ada tuda tegür-
 292 (33) -geli uguluk ermezler .. ne üçün tép téser
 293 (34) ögil sakıngıl tözünüme bu élig beg-

Ey asil Yaşomitra! Bu hükümdar Çaştanî, şüphesiz bu gece de bütün şeytanları her tarafa saçacak. Bu tanrılar boş yere eziyet çekiyorlar. Eğer (sayıları) kara toprak altındaki toprağın zerresi kadar da olsa ve yine bütün canlıların sayısı kadar da olsa, ne kadar da kalabalık, güçlü, kötü şeytanlar da olsalar Bodhisattva soyundan (gelen bir) hükümdarın, hiçbir şekilde, bedenindeki bir tek kılına bile zarar vermeye muktedir olamazlar. Niçin dersen, bu hükümdarın önceki sözlerini düşün ey asilim! (Mert, 2014, s. 290).

- 298 (02) kentü özining katıglanmakınga köngülin
 299 (03) yürekin v(a)jır teg kılıp alku bizni barça
 300 (04) utup yégedip biznide öngre burhan
 301 (05) kutın bultaçı boltı kınıg köngüllüg avış-
 302 (06) -ın sid sadan kılıp köngülin yürekin
 303 (07) buyan edgü kılınçka üklitdi
 304 (08) asdı .. burhan kutılıg küşüşinte

Kendisinin gayret etmesinden dolayı kalbi elmas gibi sertleşip hepimizi tamamen mağlup edip bizden önce Buda saadetini bulacak oldu. Düşünceleri yoğunlaştırmaya yardımcı sihirle başarı elde edip, gönlünü sevap için yükseltti (Mert, 2014, s. 58).

Dayanışma

Dayanışma ile ilgili değer, Çaştanî Bey'in halkının da onun gözü kara oluşu ve onu bir kahraman olarak görerek onun gibi düşmanları uzaklaştırabileceği ifade edilirken yer almıştır:

- 316 (20) anıng utru turtaçı yok .. tongalar begi teg
 317 (21) korkınçsız ayınçsız köngülin teprençsiz
 318 (22) turup kalın yeklerning yavlakın ömedin
 319 (23) muna amtı barçanı utar yégedür .. [yaşomayt]rı

“Kahramanlar beyi gibi korkusuzca, sarsılmaz (bir şekilde) durup kalabalık şeytanların kötülüğünü düşünmeden işte şimdi (onların) hepsini mağlup eder” (Mert, 2014, s. 59).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Eski Uygur Dönemi'ne ait olan Çaştanî Bey Hikâyesi kültürel değerleri yansıtması bakımından oldukça zengin bir eserdir. Hem hükümdarın hem de halkın yaşadıkları bu zorlu süreçlerde birlik ve beraberliğin devamı için ellerinden gelenin fazlasını yaptıkları görülmektedir. Kültürel değerlerin belirlenmesinde kılavuz olarak MEB tarafından hazırlanan öğretim programlarındaki kök değerler temel alınmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar; Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi 9, 10, 11, 12. sınıflar) yer alan adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik kök değer olarak yer almaktadır (MEB, 2018, s. 6; Şahin, 2019, s. 131).

Müller ve Gabain tarafından incelenen ve Saadet Himran tarafından Türkçeye çevrilen ve 1945 yılında yayımlanan eserden hareketle Çaştanî Bey Hikayesi'nde cesaret, vatanseverlik, merhamet, aile birliği, sevgi, sadakat, dinî değerler, yücelik, iyilik ve dayanışma değerleri tespit edilmiştir. Eserin okunamayan kısımları olduğundan tam olarak kültürel değer sayısını söylememiz mümkün değildir. Ancak Müller ve Gabain'in yapmış olduğu çeviriden hareketle eserde 10 başlık altında incelenmiş toplam 11 değer tespit edilmiştir. Bazı satırlarda farklı iki değere de rastlanmıştır. Kültürel değerler açısından incelenen Çaştanî Bey Hikâyesi'ndeki değerler, bir çatı altında verilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonuçlarından yola çıkılarak aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

Eser Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde yazılan diğer eserlerin kültürel değerler çatısı altında incelenmesi bakımından alan yazına katkı sağlayacaktır.

İncelenen eserin sadece bir hikâye metni olmadığı aslında dönemi ve sonrası için sosyal ve eğitici bir rol üstlendiği de görülmektedir.

İncelenen bu eserde birçok kültürel değerın olması bu konu ile ilgilenen araştırmacılara faydalı bir araştırma kaynağı olacaktır.

Değer kavramı ve değerler eğitimi ile ilgili detaylı bilgi için aşağıdaki kaynaklara başvurulabilir.

Kaynaklar

- Alyılmaz, C. (2015). *İpek yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2019, 12-14 Eylül). *Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde İslam dini çevresinde yazılmış bazı şiirlere kültürel değerler açısından bir bakış*. II. Uluslararası Eğitimde Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu, Denizli, Türkiye.
- Atsız, M. (2021). Çaştanî Bey Hikâyesi cümle çözümlenmeleri. *Türk Ekini*, 8, 110-135.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Çeçen, H. (2017). Tariku'l Edeb'de değer eğitimi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(11), 22-33.
- Demir, H. (2016). Değerler eğitiminde klasik metinlerden yararlanma: Büstân ve Risâletü'n Nushiyye. *İdil Dergisi*, 5(27), 2027-2046.
- Deveci, H., Belet, D. ve Türe, H. (2013). Dede Korkut hikâyelerinde yer alan değerler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 294-321.
- Elmalı, M. (2013). Çaştanî Bey Hikâyesi'ne ait yeni belgeler. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 48, 47-62.

- Elmalı, M. (2016). *Daşakarmapathāvadānamālā (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin-tıpkıbası)*. Türk Dil Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (2015). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. 15. Baskı. Akçağ.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. 2. Baskı. Ötüken.
- Kaya, D. (2002). Çaçtanî Bey hikâyesi. *Halkbilim araştırmaları içinde* (s. 681-683). Kitabevi.
- Kılıç, B. S. ve Yılmaz, O. (2018). Fakir Baykurt'un masallarında değer eğitimi ve masalların Türkçe eğitimine katkısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 1104-1125.
- MEB. (2018). *Halk kültürü dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=411> 26.02.2023 tarihinde alınmıştır.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim Türk kültür ve medeniyet tarihi dersi öğretim programı (9, 10, 11, 12. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=345> 26.02.2023 tarihinde alınmıştır.
- Mert, A. (2014). *Eski Uyğur Türkçesiyle Çaçtanî Bey masalı*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Müller, F. ve Gabain, A. V. (1945). *Çaçtanî Bey hikâyesi*. Bürhaneddin Erenler.
- Ölmez, M. (1997). Eski Türkçe Budist çeviri edebiyatına kısa bir bakış. *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış Nevin Önberk Armağanı içinde* (s. 225-256). Simurg.
- Şahin, H. (2018). *Yahya Kemal Beyatlı'nın eserlerindeki değerler ve bu değerlere yönelik Türkçe öğretmeni adaylarının görüşlerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Şahin, H. (2019, 25-27 Nisan). *Dede Korkut Kitabında vefa değeri*. Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu, Bayburt, Türkiye.
- Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler eğitimi üzerine araştırma*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- TDK. (2011). *Türkçe sözlük*. 11. Baskı. Türk Dil Kurumu.

Extended Abstract

Value is defined as the behaviors created by society over the centuries and passed on to the next generations. These behaviors are adopted over the years and become an important cultural value for both society and the individual by being transferred from generation to generation.

Cultural values can be seen in many fields, such as art, literature, and education. The fact that cultural values can be applied in many areas has made them more permanent in society. The applicability and sustainability of cultural values in every field are different. To show the reflections of cultural values in literature and literary works, the Story of Çaçtanî Bey, which belongs to the Old Uyghur Turkish Period, was chosen. This research is a review study. The cultural values in the Story of Çaçtanî Bey, which belongs to the Uyghur Turkish Period, are discussed in terms of reflecting the mentality of the period. Justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, and

benevolence take place as root values in the curriculum (Grades 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, and 8 in primary education and grades 9, 10, 11, 12 in secondary education) prepared by the Ministry of National Education as a guide in determining cultural values (MEB, 2018, p. 6; Şahin, 2019, p. 131). The values in the work are determined by taking these root values as a reference. The data in the research are analyzed by content analysis, one of the qualitative data analysis techniques.

Various studies have been conducted on the Story of Çaçtanî Bey. The first of these works belongs to F. W. K Müller and A. von Gabain. The work, published in Istanbul in 1945, was used as a source. The story, being one of the Buddhist stories, is an avadana type text in the chapter in which the ninth sin is told in Daśakarmapathāvadānamāla. Çaçtanî Bey is a hero who loves his country and fights hard for the people of his country. Çaçtanî Bey, whom we see that he has a virtuous personality in his struggles against difficulties, reaches the rank of Buddha as a result of these exemplary behaviors. This study shows the value structure of the society in the period by determining the cultural values in the Story of Çaçtanî Bey. The root values in the curriculum prepared by the Ministry of National Education are the basis for determining the cultural values in the story. Based on these root values, 10 values are discussed in the Story of Çaçtanî Bey. These values are courage, patriotism, compassion, family unity, love, loyalty, religious values, sublimity, kindness, and solidarity. The cultural values determined in the story are important in terms of reflecting the period and the aftermath of the work.

Based on the research results, the following recommendations are made:

The work will contribute to the literature in terms of examining other works written in the Old Uyghur Turkish Period under the framework of cultural values.

It is clear that the examined work is not only a story text but also it plays a social and educational role for the period and after.

Since the examined work has many cultural values, it will be a useful research resource for researchers interested in this subject.

For detailed information about the concept of value and values education, the following resources can be accessed.